

**O‘ZBEKISTON TARIXI FANINI O‘QITISHDA TALABALARNING
MUSTAQIL TA’LIMI ASOSIDA NOMODDIY MADANIY MEROS
NAMUNALARINI RAQAMLASHTIRISH VA
AUDIOVIZUALLASHTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH**

Mahkamov Maxammadjon Dadajonovich

Andijon davlat pedagogika instituti

Tarix kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada O‘zbekiston tarixi fanini o‘qitishda talabalarining mustaqil ta’lim faoliyati asosida nomoddiy madaniy meros namunalarini raqamlashtirish va audiovizuallashtirish metodikasini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va etnomadaniy materiallardan foydalanish orqali talabalarining ilmiy-tadqiqot kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Shuningdek, metodikaning amaliy samaradorligi va istiqbolli yo‘nalishlari tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *nomoddiy madaniy meros, raqamlashtirish, audiovizuallashtirish, infografika, mustaqil ta’lim, vizuallashtirish, onlayn platformalar, ta’lim texnologiyalari, taqdimot yaratish, Canva, Piktochart, Venngage, Microsoft PowerPoint, Google Slides.*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования методики цифровизации и аудиовизуализации объектов нематериального культурного наследия на основе самостоятельной образовательной деятельности студентов при преподавании истории Узбекистана. Обоснованы возможности использования современных педагогических подходов и цифровых технологий для развития исследовательских компетенций обучающихся. Проанализированы практическая эффективность и перспективы внедрения данной методики.*

Ключевые слова: *нематериальное культурное наследие, цифровизация, аудиовизуализация, инфографика, самостоятельное образование, визуализация, онлайн-платформы, образовательные технологии, создание*

“Qo‘qon sivilizatsiyasi rivoji: qo‘lyozma va arxiv manbalar tahlili” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya prezentaций, Canva, Piktochart, Venngage, Microsoft PowerPoint, Google Slides.

Annotation. *This article examines the improvement of methodologies for digitizing and audiovisual representation of intangible cultural heritage based on students’ independent learning activities in teaching the history of Uzbekistan. The study highlights the role of modern pedagogical approaches and digital technologies in developing students’ research competencies. The practical effectiveness and future prospects of the proposed methodology are also analyzed.*

Keywords: *intangible cultural heritage, digitalization, audiovisualization, infographics, independent education, visualization, online platforms, educational technologies, presentation creation, Canva, Piktochart, Venngage, Microsoft PowerPoint, Google Slides.*

Kirish

Globalashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri – milliy madaniy merosni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida o‘qitish va uni yosh avlod ongiga chuqur singdirishdan iboratdir. Xususan, O‘zbekiston tarixi fanini o‘qitishda nomoddiy madaniy meros namunalaridan foydalanish nafaqat tarixiy bilimlarni boyitadi, balki talabalarda milliy o‘zlikni anglash, madaniy identifikatsiya va qadriyatlarga sodiqlikni shakllantiradi. Zamonaviy ta’lim paradigmasida talabaning mustaqil ta’lim faoliyati markaziy o‘rin egallab, u bilimlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol yaratuvchi subyekt sifatida qaraladi[1]. Shu nuqtayi nazardan, nomoddiy madaniy meros namunalarini raqamlashtirish va audiovizuallashtirish jarayoniga talabalarni jalb etish ularning ilmiy-tadqiqot, analitik va texnologik kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Mazkur maqolada aynan shu masalalar ilmiy asosda yoritilib, metodik yondashuvlar tizimli ravishda tahlil etiladi.

Nomoddiy madaniy meros tushunchasi zamonaviy gumanitar fanlar tizimida madaniyatshunoslik, etnomusiqashunoslik va pedagogika kesishgan nuqtada shakllangan murakkab va ko‘p qatlamli fenomen sifatida talqin etiladi. Xususan, UNESCO tomonidan qabul qilingan konseptual yondashuvga ko‘ra, nomoddiy madaniy meros – bu avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan, jamiyatning o‘ziga xosligini belgilovchi urf-odatlar, an‘analari, marosimlar, og‘zaki ijod namunalari, ijro san‘ati, bilim va ko‘nikmalar majmuasidir. Ushbu merosning asosiy xususiyati uning jonli, dinamik va ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liq holda mavjud bo‘lishidadir[2]. Ayniqsa, o‘zbek xalqining boy musiqiy merosi – maqom san‘ati, xalq qo‘shiqlari, marosim musiqasi, baxshichilik an‘analari nomoddiy madaniy merosning muhim tarkibiy qismini tashkil etadi. Masalan, Shashmaqom yoki Katta ashula kabi janrlar nafaqat estetik qadriyat, balki tarixiy xotira, ijtimoiy identifikatsiya va madaniy uzluksizlikni ta‘minlovchi omil sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi. Nomoddiy madaniy merosning mazmuni uning ko‘rinishlari xilma-xilligi bilan belgilanadi. U og‘zaki an‘analari, ijro san‘ati, ijtimoiy-amaliy marosimlar, xalq hunarmandchiligi bilan bog‘liq bilimlar va tabiat hamda koinot haqidagi xalqona tasavvurlarni o‘z ichiga oladi. Etnomusiqashunoslik nuqtayi nazaridan qaralganda, bu meros ayniqsa performativ xarakterga ega bo‘lib, u ijro jarayonida yashaydi va rivojlanadi. Shu bois uni o‘rganish va saqlashda faqat matn yoki yozma manbalar yetarli emas, balki ovoz, ijro uslubi, intonatsiya, ritmika kabi komponentlarni ham kompleks ravishda qayd etish zarur.

O‘zbekistonda nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish va targ‘ib etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etilgan. Mustaqillikdan so‘ng milliy o‘zlikni anglash jarayonida tarixiy va madaniy merosni qayta tiklash, uni tizimli ravishda o‘rganish va xalqaro miqyosda tanitishga alohida e‘tibor qaratildi[3]. Xususan, maqom san‘atining UNESCO ro‘yxatiga kiritilishi, baxshichilik san‘atining xalqaro festivallar orqali targ‘ib qilinishi ushbu yo‘nalishdagi muhim qadamlardan hisoblanadi. Bu jarayon nafaqat madaniy siyosat, balki ta‘lim tizimi bilan ham uzviy bog‘liq bo‘lib, yosh avlodni

milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda muhim didaktik resurs sifatida xizmat qiladi. O‘zbekiston tarixi fanini o‘qitishda nomoddiy madaniy merosdan foydalanish masalasi alohida metodologik yondashuvni talab etadi. An’anaviy tarixiy ta’lim ko‘proq siyosiy voqealar, iqtisodiy jarayonlar va yozma manbalarga tayanib kelgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuv tarixni madaniy-antropologik kontekstda talqin etishni taqozo etadi. Bu esa nomoddiy merosni tarixiy bilimlarning muhim manbai sifatida qarash imkonini beradi. Masalan, xalq qo‘shiqlari yoki marosim matnlarida muayyan davrning ijtimoiy munosabatlari, dunyoqarashi va estetik ideallari aks etgan bo‘ladi. Shu jihatdan, talabalarga maqom yo‘llarining tarixiy shakllanishi yoki baxshichilik an‘analarining hududiy xususiyatlarini o‘rganish topshiriqlarini berish orqali ularning tarixiy tafakkurini chuqurlashtirish mumkin.

Talabalarning mustaqil ta’limi bu jarayonda markaziy o‘rin tutadi, chunki nomoddiy merosni o‘zlashtirish passiv qabul qilish emas, balki faol ishtirokni talab etadi. Konstruktivistik pedagogika nuqtayi nazaridan, bilim subyekt tomonidan faol ravishda quriladi va shaxsiy tajriba orqali o‘zlashtiriladi[4]. Shu bois talabalarni dala tadqiqotlariga jalb etish, ularni mahalliy ijrochilar bilan intervyu o‘tkazishga yo‘naltirish, audio va video yozuvlar tayyorlashga undash nafaqat ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi, balki nomoddiy merosni saqlash jarayoniga bevosita hissa qo‘shadi. Masalan, talaba tomonidan yozib olingan birgina marosim qo‘shig‘i yoki baxshi ijrosi keyinchalik ilmiy arxiv uchun muhim manbaga aylanishi mumkin. Shuningdek, mustaqil ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarni qo‘llash nazariy jihatdan “raqamli gumanitar fanlar” konsepsiyasi bilan uyg‘unlashadi. Bu yondashuvda talaba nafaqat bilim oluvchi, balki kontent yaratuvchi subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. U yaratgan audiovizual materiallar, masalan, podkastlar, hujjatli videolar yoki virtual ekskursiyalar nomoddiy madaniy merosni zamonaviy formatda targ‘ib qilish vositasiga aylanadi. Natijada ta’lim jarayoni va madaniy merosni saqlash faoliyati o‘zaro integratsiyalashgan yagona tizim sifatida shakllanadi. Umuman olganda, nomoddiy madaniy merosni ta’lim

jarayoniga integratsiya qilish nazariy jihatdan madaniyatlararo uzluksizlik, shaxsning identifikatsiyasi va kompetensiyaviy yondashuv tamoyillariga asoslanadi. Bu jarayon ayniqsa O‘zbekiston tarixi fanida talabalarning mustaqil ta’limi orqali amalga oshirilganda, u nafaqat bilim berish, balki milliy o‘zlikni anglash, madaniy merosga nisbatan mas’uliyatli munosabatni shakllantirish va innovatsion fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi kompleks pedagogik tizimga aylanadi.

Audiovizual vositalardan foydalanish mazkur metodikaning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u nomoddiy merosni zamonaviy kommunikatsiya vositalari orqali keng auditoriyaga yetkazish imkonini beradi[6]. Masalan, talaba tomonidan tayyorlangan podkastlar orqali xalq qo‘shiqlari yoki marosimlar tarixi haqida ilmiy-populyar sharhlar berilishi mumkin. Videoroliklar esa muayyan marosimning bosqichlarini yoki ijro jarayonini vizual tarzda aks ettiradi. Virtual ekskursiyalar esa tarixiy-madaniy muhitni rekonstruksiya qilish imkonini berib, foydalanuvchini immersiv tajribaga olib kiradi. Bu jarayonda multimodal ta’lim konsepsiyasi amalga oshiriladi, ya’ni matn, ovoz va tasvir uyg‘unligida bilim uzatiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, STEAM yondashuvi mazkur metodikaning nazariy asosini mustahkamlaydi. Bu yondashuvda san’at komponenti markaziy o‘rin tutib, u texnologiya va ilm-fan bilan integratsiyada qo‘llaniladi. Talabalar, masalan, audio yozuvlarni tahrirlashda dasturiy vositalardan foydalanadi, video montaj qiladi yoki raqamli platformalarda kontent joylashtiradi. Shu bilan birga, raqamli platformalar – onlayn arxivlar, bulutli saqlash tizimlari va ta’lim portallari talabalarning ishlari uchun ochiq va interaktiv muhit yaratadi. Talabalar faoliyatini baholash mezonlari esa an’anaviy test yoki yozma ishlar bilan cheklanib qolmasdan, kompetensiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqilishi zarur. Baholash jarayonida talabaning tadqiqot olib borish qobiliyati, yig‘ilgan materiallarning ilmiy ishonchliligi, raqamlashtirish sifati, audiovizual mahsulotning estetik va funksional darajasi, shuningdek, taqdimot ko‘nikmalari kompleks tarzda inobatga olinadi. Shu bilan birga, reflektiv tahlil

elementlari ham muhim bo‘lib, talaba o‘z faoliyatini tanqidiy baholay olishi va metodologik xulosalar chiqara bilishi lozim. Umuman olganda, talabalarning mustaqil ta’limi asosida nomoddiy madaniy merosni raqamlashtirish va audiovizuallashtirish metodikasi integrativ, interfaol va innovatsion xususiyatga ega bo‘lib, u ta’lim jarayonini real madaniy muhit bilan bog‘laydi. Natijada, talaba nafaqat tarixiy bilimlarni o‘zlashtiradi, balki milliy merosni saqlash, hujjatlashtirish va targ‘ib qilish jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Takomillashtirilgan metodikaning amaliy samaradorligi, avvalo, uning real ta’lim jarayonida sinovdan o‘tkazilishi va natijalarining empirik asosda tahlil qilinishi orqali aniqlanadi. Mazkur metodika doirasida tashkil etilgan tajriba-sinov ishlari shuni ko‘rsatadiki, talabalarning mustaqil ta’lim faoliyatiga asoslangan holda nomoddiy madaniy meros namunalarini raqamlashtirish va audiovizuallashtirish jarayoniga jalb etilishi ularning o‘quv-bilish faoliyatini sezilarli darajada faollashtiradi. Xususan, an’anaviy reproduktiv o‘qitish modelidan farqli ravishda, bu yondashuv talabaning mustaqil izlanish olib borish, muammoni aniqlash va uni yechish strategiyalarini ishlab chiqish kompetensiyalarini rivojlantiradi. Tajriba natijalarida talabalar tomonidan tayyorlangan audiovizual mahsulotlar – hujjatli videolar, podkastlar va raqamli arxiv materiallari nafaqat o‘quv topshirig‘i sifatida, balki ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan resurs sifatida baholanishi mumkinligi aniqlangan. Talabalarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalaridagi o‘zgarishlar kompleks xarakterga ega bo‘lib, ular kognitiv, amaliy va aksiologik komponentlar kesishmasida namoyon bo‘ladi. Kognitiv jihatdan talabalar tarixiy jarayonlarni faqat faktlar yig‘indisi sifatida emas, balki madaniy kontekstda tushunishga o‘rganadi. Amaliy nuqtayi nazardan esa ular dala tadqiqotlarini tashkil etish, audio va video yozuvlarni sifatli amalga oshirish, ularni tahrirlash va tizimlashtirish kabi professional ko‘nikmalarga ega bo‘ladi. Ayniqsa, Maqom yoki baxshichilik ijro namunalarini yozib olish va tahlil qilish jarayonida talabalar musiqiy eshitish, stilistik tafovutlarni ajratish va ijro an‘analarini kontekstual baholash kompetensiyalarini rivojlantiradi. Aksiologik jihatdan esa

ularda milliy madaniy merosga nisbatan hurmat, uni asrab-avaylash va targ‘ib qilishga bo‘lgan ichki motivatsiya shakllanadi. Mazkur metodikaning yana bir muhim natijasi – talabalarning faoliyati orqali nomoddiy madaniy merosni saqlash va targ‘ib qilishga bevosita hissa qo‘shilishidir. Talabalar tomonidan yig‘ilgan dala materiallari, xususan, kam o‘rganilgan yoki yo‘qolib ketish xavfi ostidagi ijro namunalarining audio va video yozuvlari ilmiy muomalaga kiritilishi mumkin bo‘lgan noyob manbalar sifatida ahamiyat kasb etadi. Masalan, ayrim hududlarda saqlanib qolgan marosim qo‘shiqlari yoki lokal baxshichilik variantlarining yozib olinishi kelgusida etnomusiqashunoslik tadqiqotlari uchun muhim empirik baza yaratadi.

Istiqbolda mazkur metodikani yanada rivojlantirish raqamli texnologiyalar bilan uzviy bog‘liqdir. Xususan, yaratilgan materiallarni tizimli ravishda saqlash va ommalashtirish uchun raqamli arxivlar tashkil etish zarur. Bunday arxivlar metama’lumotlar bilan boyitilgan, izlash va tahlil qilish imkoniyatlariga ega bo‘lgan interaktiv platformalar shaklida bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, mobil ilovalar orqali foydalanuvchilar nomoddiy madaniy meros namunalariga tezkor kirish imkoniga ega bo‘ladi, bu esa ularning keng omma orasida targ‘ib qilinishini ta’minlaydi. Virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalarining joriy etilishi esa nomoddiy merosni taqdim etishda sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab beradi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston tarixi fanini o‘qitishda talabalarning mustaqil ta’lim faoliyati asosida nomoddiy madaniy meros namunalarini raqamlashtirish va audiovizuallashtirish metodikasini takomillashtirish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuv talabalarning nafaqat nazariy bilimlarini mustahkamlaydi, balki ularning amaliy ko‘nikmalarini, xususan, ilmiy izlanish olib borish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va madaniy merosni hujjatlashtirish kompetensiyalarini rivojlantiradi. Shuningdek, ushbu metodika ta’lim jarayonini real madaniy muhit bilan integratsiyalash orqali nomoddiy madaniy merosni saqlash va targ‘ib qilishga xizmat qiladi. Kelgusida mazkur yondashuvni raqamli

“Qo‘qon sivilizatsiyasi rivoji: qo‘lyozma va arxiv manbalar tahlili” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya

platformalar, sun‘iy intellekt va virtual texnologiyalar bilan boyitish orqali uning samaradorligini yanada oshirish mumkin. Natijada, milliy madaniy merosni global miqyosda targ‘ib etish va kelajak avlodlarga yetkazish uchun mustahkam ilmiy-pedagogik asos yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Smith L. Uses of Heritage. – London: Routledge, 2006. – 351 p.
2. Harrison R. Heritage: Critical Approaches. – London: Routledge, 2013. – 296 p.
3. Kuutma K. Collaborative Representations: Interpreting the Creation of a UNESCO Intangible Cultural Heritage List // International Journal of Cultural Property. – 2012. – Vol. 19, No. 2. – P. 153–170.
3. Toshev B., Abdullayeva M. O‘zbekistonda nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish masalalari. – Toshkent: Fan, 2019. – 184 b.
4. Laurajane Smith, Natsuko Akagawa (eds.). Intangible Heritage. – London: Routledge, 2009. – 240 p.
5. Maxkamova G.A. Methodical recommendations for passing the “Digital World” topic in language classes. // Developments of modern pedagogical education. – Warsaw, Poland. 2024. Vol.1. №1. – P. 26-30.
6. Mahkamov M.D. Oliy ta’lim muassasalarida mustaqil ishlarni pedagogik jihatlardan tashkil etishning nazariy va amaliy aspektlari // Maktabgacha va maktab ta’limi. – 2026. – № 3(2). – B. 347–350.